

TÖRTÉNETI FÖLDRAJZI FOLYAMATOK

Az egész Európát, illetve a közép-európai nagyrégiót szemlélve azt látjuk, hogy nagyon alacsony azoknak a területeknek az aránya, amelyek kizárólag egyetlen állami szuverenitás alatt éltek meg történetüket, illetve történetük nagyobb részét. A tér szinte minden egyes darabjához több nép történeti kapcsolata, attitűdje, nosztalgiája, egyes esetekben nyilvánosan megfogalmazott területi igénye társult.

A Kárpát-medence szállásterületi, tér uralmi, államtörténeti folyamatai rendkívül összetettek: népek, államok, birodalmak jelentek meg, és tűntek el. Ez egyben azt is jelenti, hogy a térséghez több, ma már politikai-hatalmi tényezőként jelen nem lévő közösségnek (görögök, olaszok) van kötődése. A határok gyakori változása miatt és a feudalizmus dinasztikus és bonyolult hűbéri viszonyai következtében a térségben rendkívül összetettek a történeti-közjogi kapcsolatok. Egy-egy térséghez így több nép időszakos uralma is kötődik. A magyar állam szomszédsági környezete a nagyrégió általános fejlődési tendenciáinak megfelelően történetileg folyamatosan változott és újrendezőződött. A változások egyik meghatározó tartalma és eleme, hogy története folyamán a magyar államnak mindenkor volt nagyhatalmi, esetenként világhatalmi szomszédsága. A nagyhatalmi szomszédsággal való történeti együttélésből fakadt az államhatárok gyakori változása.

A magyar államfejlődés folyamatai és fontosabb szakaszai

A 895-ben megkezdődött honfoglalással a magyarság vált a Kárpát-medence meghatározó tényezőjévé. A magyar állam, illetve uralmi tér területileg többször és jelentősen változott (11., 12. ábra) (RÓNAI A. 1945, HAJDÚ Z. 2001). A területi változásokat részben a belső viszonyok alakulása, nagyrészt azonban a szomszédsági és európai térben végbemenő hatalmi változások, illetve nem egy időszakban nagyhatalmi,

világhatalmi mozgások határozták meg. A folyamatos és a megszakított sajátos módon jelenik meg a magyar állam történetében, életrajzában. Az államtörténeti folyamatoknak demográfiai, közjogi, politikai, közigazgatási elemei egyaránt vannak, az egyes történeti szakaszok határai államterületi töréspontokhoz kapcsolhatók.

Az államtér változásai a honfoglalástól a független magyar állam bukásáig (1526)

A honfoglalástól a keresztény királyság meg alapításáig (1000) terjedő időszak a magyar államtörténetben a törzsszövetségi állam fejezetét jelenti. A külföldi krónikák és a magyar őskronika alapján a legfontosabb események is csak részben ismertek. A korszak régészeti forrásai viszonylag gazdagok, az „elsődleges berendezkedés” folyamatai részben rekonstruálhatók.

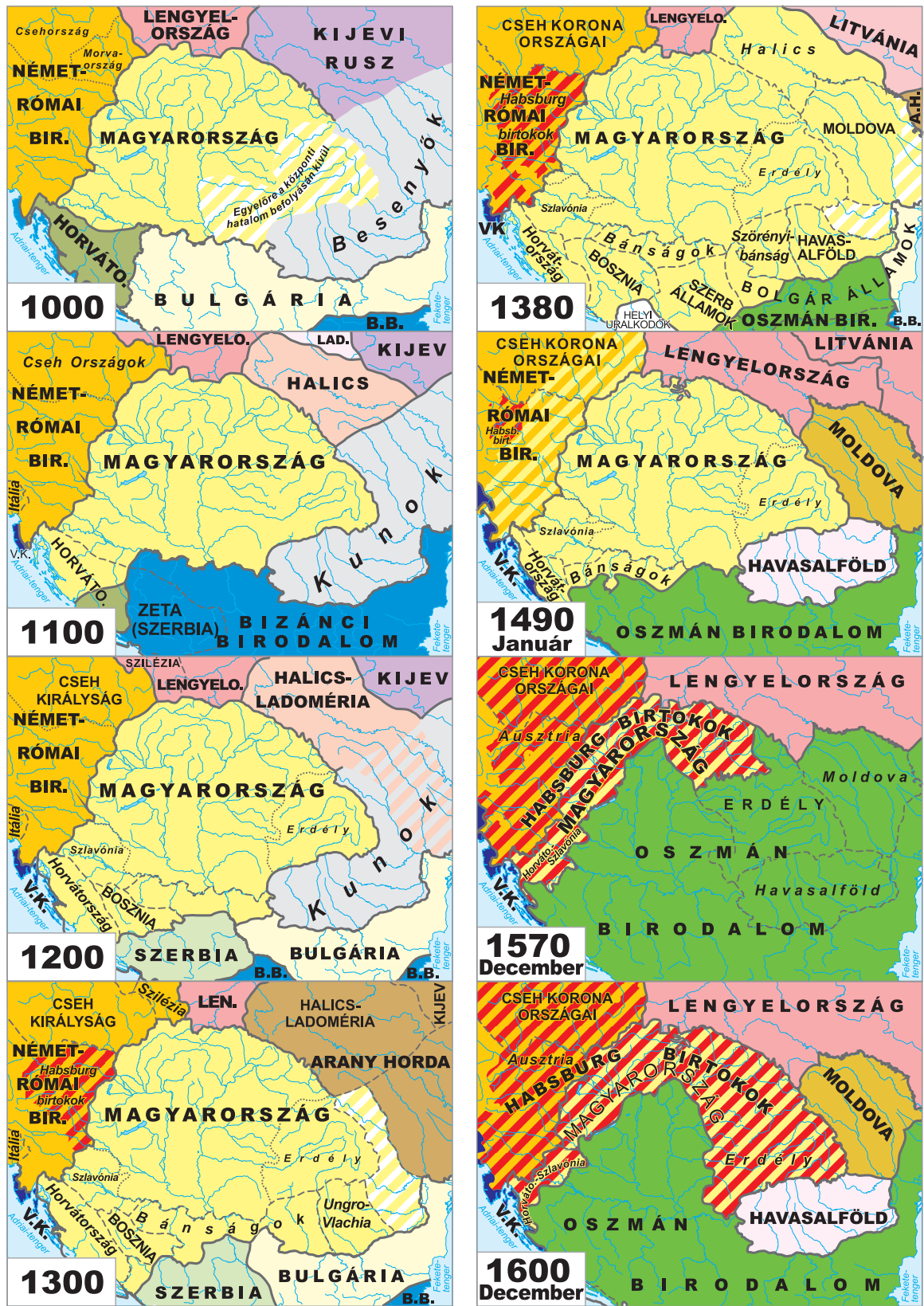
A honfoglalással a magyarság új földrajzi, szállásterületi környezetbe, valamint etnikai, politikai szomszédsági viszonyok közé került. A magyarság fokozatosan birtokba vette a me-

dence belső területeit, ellenőrzése alá vonta a peremterületek jelentős részét.

A törzsszövetségi rendszer biztosította kifelé a szállásterület egységét, (tagolt, mélységi védelmi határrendszer), befelé pedig lehetővé tette a törzsi sajátosságok megjelenését. A törzsszövetség központi magterülete a Dunakanyar szélesebb térségében, szinte a Kárpát-medence közepén alakult ki.

A kalandozások révén (amelyek részben szövetségben végrehajtott katonai akciók voltak) a magyar politikai elit felmérte a magyar szállásterület nemzetközi környezetét, erőviszonyait.

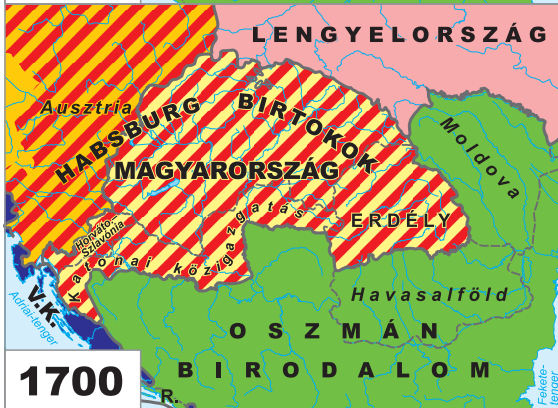
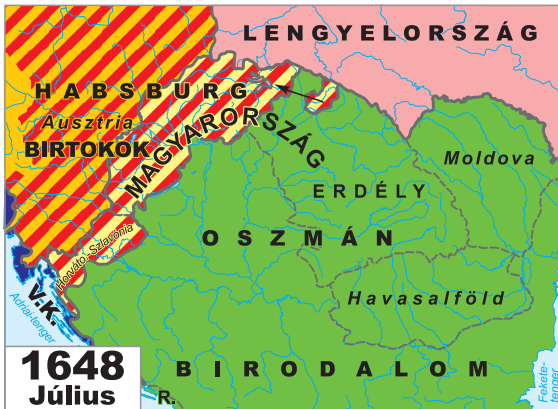
ÁLLAMOK A KÁRPÁT-PANNON TÉRSÉGBEN (1000–1600)

Szerző: Bereznay A., Kocsis K. Kartográfia: Kaiser L.
 © Bereznay A. (www.historyonmaps.com),
 Magyar Tudományos Akadémia, Földrajztudományi Kutatóintézet Budapest, 2011

A.H.= Arany Horda LEN.= Lengyelország
 B.B.= Bizánci Birodalom V.K.= Velencei Köztársaság
 LAD.= Ladoméria

ÁLLAMOK A KÁRPÁT-PANNON TÉRSÉGBEN (1648–2010)

Szerző: Bereznay A., Kocsis K. Kartográfia: Kaiser L.
 © Bereznay A. (www.historyonmaps.com),
 Magyar Tudományos Akadémia, Földrajztudományi Kutatóintézet Budapest, 2011

O. = Olaszország PO. = Poroszország
 O.B. = Oszmán Birodalom R. = Ragusa
 N.O. = Németország V.K. = Velencei Köztársaság

A keresztény királyság létrejöttétől 1526-ig terjedő korszakot hagyományosan két időszakra (Árpád-kor, vegyesházbeli választott királyok kora) tagolja a magyar történettudomány. 1301 előtt sem volt tisztázva az uralkodói öröklés rendje minden tekintetben, (trónviszályok az Árpád-házon belül is voltak), de 1301 után az európai koronák versenye indult meg a magyar trónért.

A kereszténység felvétele, a törzsszövetségi állam megtörése és a keresztény királyság létrehozása (1000) az európai és a szomszédsági környezetbe való tudatos beilleszkedést hozta, de ez önmagában véve nem garantálta a folyamatos békét.

Az ország uralmi központja az Esztergom–Visegrád–Buda vonalon alakult ki, Székesfehérvár közjogi és kultikus tartalmat kapott a koronázások, a törvénytörések és az uralkodós temetkezések révén. A tíz püspöki székhely nem csak az ország adminisztratív, de Európa kulturális és egyházi térképére is rákerült.

Az Árpád-ház uralkodása alatt a magyarság hatalmi pozíciói többször változtak (európai nagyhatalmi státusz elérése III. Béla uralkodása alatt, súlyos vereség az 1241–1242-es tatárjárás időszakában). A Magyar Királyság fokozatosan birodalmi szerkezetű (eltérő jogon bírt területeket felölelő) politikai képződménnyé vált. A nemzeti monarchia utolsó évében (1301) a magyar uralkodó feudális címe (Magyarország, Dalmácia, Horvátország, Ráma, Szerbia, Galícia, Lodomeria, Kúnország és Bolgárország királya) kifejezte a

korábbi hódításokat, de a cím és a reálisan birtokolt földrajzi tér már részben elvált egymástól.

A vegyesházbeli választott királyok kora (1301–1526) a tértörténet és közjogi felfogás szempontjából azért fontos, mert a koronák közös bírása egyszerre dinasztikus és modern birodalomépítési törekvéseket is hordozott már. A szövetség-keresésben, a gazdaságpolitikában eltérő koncepciók jelentek meg.

Az Anjouk (Károly Róbert, Nagy Lajos) uralkodása időszakában Magyarország mind gazdasági, mind pedig hatalmi tekintetben Közép-Európa egyik meghatározó tényezőjévé vált. A magyar–lengyel perszonálunió nem járt a két terület erőforrásainak egyesítésével, valójában csak Nagy Lajos személyére szabott kapcsolat volt.

A 15. század egésze a magyar állam szempontjából a változó eredményű, de sem stratégiai győzelemmel, sem pedig vereséggel nem járó küzdelem a törökkel. Luxemburgi Zsigmond látványos nemzetközi pályafutása és rangszerzése (Német-római Birodalom császára) nem járt közvetlen eredménnyel a török elleni harcokban.

Hunyadi Mátyás rövid ideig tartó tudatos, erőkoncentráció uralma és politikája látványos területi hódításokat hoz nyugaton, de a déli területeken korántsem annyira tudatos és eredményes a tevékenysége. Mátyás közép-európai jellegű Magyar Birodalma rövid életű volt, nem vált szerves politikai-uralmi térré.

A megosztott államtér problémái (1526–1686)

A török balkáni előrenyomulásával Magyarország fokozatosan elveszítette észak-balkáni befolyási övezetét. Nándorfehérvár (Belgrád) és északi előterének elfoglalásával (1521) a török lényegében belépett a Kárpát-medencébe. Az 1526-os mohácsi csatavesztés után meginduló folyamatok (az ország két, majd három, rövid időre négy részre szakadása) részben a belső megosztottságok, részben pedig a külső (török, Habsburg) törekvéseknek a függvényében alakultak. A királyi Magyarország, Erdély, a török hódoltsági terület sok szempontból eltérően fejlődött.

A kereszténység és az iszlám, a török és Habsburg hatalom közötti küzdelemben a Kárpát-medence középső és déli területei,

a magyarság szállásterületének magterülete szenvedte el a legnagyobb emberi és anyagi veszteségeket. A másfél évszázados küzdelem időszakában egyszerre jelent meg a bizonytalanság a politikai, gazdasági, társadalmi, vallási stb. struktúrák minden elemében.

A széttagolt országban részben új központok emelkedtek fel, részben megváltozott egyes városok korábbi pozíciója. A királyi Magyarország területén létrejött Pozsony új „fővárosi”, Nagyszombat egyházkormányzati, egyetemi oktatási szerepköre. A meghatározó döntési központ ennek ellenére Bécs lett. A hódoltsági területen Buda megőrizte kitérített pozícióját, de az igazi kérdések a térséget illetően

Isztambulban dőltek el. Erdélyben Gyulafehérvár és Kolozsvár közösen töltötte be az egyházigazgatási, illetve politikai központ szerepét.

A szinte folyamatos, másfél évszázados nagyhatalmi háborús küzdelem, az állami-politikai széttagoltság alapvető változásokat hozott az ország demográfiai folyamataiba, a Kárpát-medence alacsonyan fekvő területeit szinte homogen módon kitöltő magyarság lett a legnagyobb

vesztése ennek az időszaknak. A korszak végére alapvetően megváltoztak a korábbi országterület nemzetiségi viszonyai.

A belpolitikai folyamatokban, a különböző közösségek egymáshoz való viszonyában, a szellemi szférában a reformáció hozta a legnagyobb változást. Az ország egyházi viszonyai még inkább összetettevé váltak, sajátos felekezeti és településközi versengések bontakoztak ki.

A Habsburg hatalmi térbe integrált magyar államtér (1686–1918)

A török sikertelen bécsi támadása után megindult az ország felszabadítása, 1686-ban visszafoglalták Budát, majd fokozatosan felszabadult az ország területe. A török alóli felszabadító háború után a Habsburgok az ország történeti területi struktúráját nem állították helyre. A bécsi udvar saját érdekű gazdaság-, népesség- és térszervezést érvényesített, s a felszabadított területeket mint új szerzeményeket tekintették.

Az igazi kérdés az volt, hogy Magyarországot sikerül-e beilleszteni az egységes Habsburg Birodalomba, vagy önálló „részbirodalmi képződmény” maradhat-e. A magyar nemesség (bár a Buda felszabadítása okán érzett hálából elismerte a Habsburg-ház férfiági örökösödési jogát a magyar koronára) folyamatosan ragaszkodott az ország alkotmányos és területi egységéhez, de ezt csak részben tudta érvényesíteni.

A beintegrálás konfliktusokhoz vezetett, amelynek csúcса a Rákóczi-szabadságharc (1703–1711) volt. Az önálló magyar államiság megteremtése (a Habsburg-ház trónfosztása – 1707) nem illeszkedett be szervesen a korabeli európai hatalmi folyamatokba, így nem járhatott sikerrel.

Az 1722–1723-ban (Magyarországon, illetve Erdélyben) elfogadott Pragmatica Sanctio (női örökösödési jog elismerése) egyrészt biztosította Habsburg Birodalom egyben tartásának közjogi lehetőségeit, másrészt megteremtette a részben autonóm belső magyar kormányzás feltételeit is. Mária Terézia gyarapította a szabad királyi városok sorát, s e mellett Fiumét az országhoz csatolta.

A felvilágosodás, a nemzeti ébredési mozgalmak, a köztársasági eszme politikai megjelenése érdemi politikai mozgásokkal járt Magyarországon. A felvilágosult abszolutizmus – különösen II. József – a birodalom racionalizá-

lása és egyben tartása érdekében fontos reformokat indított el, ugyanakkor jelentős részben „szemben menetelt” a korszakkal.

A napóleoni háborúk rövid időre elszakították a történelmi Magyarországhoz tartozó területeket is (Illyria francia tartomány megalakítása 1809–1813), de lényegileg nem strukturálták át az ország területi viszonyait. (1822-ben az elcsatolt területek visszakerültek a Magyar Szent Korona uralma alá.)

Az 1825-tel kezdődő reformkor egyszerre vetett fel gazdasági, társadalmi, politikai, nemzetiségi, nyelvhasználati, közlekedési, folyószabályozási stb. kérdéseket, s az országgyűlés felülről próbálta meg az előrehaladást szabályozni. Különös jelentősége volt a vasútépítések körüli vitáknak, mert minden szereplő valamilyen tartalommal felismerte a vasút jelentőségét.

Az ország történeti és recens struktúrájának a meghatározása minden vonatkozásában jelen volt a reformkori közgondolkodásban, részben a politikai vitákban is. Fényes Elek a feudális korszak végén arról értekezett, hogy Magyarország térfogalma rendkívül bizonytalan, az adatok sok tekintetben ellentmondások, mert legalább négyféle értelemben (legsorosabb, szoros, tágabb, legtágabb) használják az ország fogalmát (FÉNYES E. 1847). Fényes rámutatott, hogy a történeti-közjogi és a területi kérdések szervesen összekapcsolódnak.

Az európai folyamatokba illeszkedő 1848-as márciusi forradalom Magyarországon esetében a nemzeti függetlenségi és a nemzetiségi kérdést egyszerre vettette fel. Erdély kimondta az uniót Magyarországgal, a társország (Horvátország) bánja fegyverrel támadt a „magyar központi kormányra”, a nemzetiségek (szerbek, románok, szlovákok) nemzeti gyűléseket tartottak, területi autonómiát követeltek. A

kibontakozó szabadságharc időszakában önálló-sodó ország (a Habsburg-ház trónfosztása, 1849, Függetlenségi Nyilatkozat) a két kérdést nem tudta konfliktusok nélkül kezelni.

A szabadságharc orosz segítséggel történt leverése után berendezkedő Habsburg abszolutizmus tudatosan széttagolta az ország területi és közigazgatási struktúráját.

Az 1867-es kiegyezési törvény kompromisszumos jellegű volt, amelynek eredményeként területileg, alkotmányosan és politikailag bonyolult struktúra jött létre. Az Osztrák–Magyar Monarchia legitim nagyhatalomként kapcsolódott be az európai politikába, befelé pedig a modernizáció nagytérségi kerete volt.

Az 1868-as magyar–horvát kiegyezési törvény Magyarország, valamint Horvát-, Szlavón- és Dalmátországok közjogi és igazgatási viszonyait rendezte. Az államterület egységes lett, a Magyarország és a társországok közötti határ közigazgatási jellegű volt. (Horvátország sok tekintetben fejlett területi autonómiával rendelkező társországgá vált.) Erdély ismét csatlakozott az anyaországhoz. Fiume kérdését nem sikerült közösen megoldani, ideiglenesen „a Koronához csatolt külön test lett”.

Az 1873-ban létrejött egységes Budapest az ország fővárosaként rendkívül gyors fejlődésnek indult. A város modernizációja azt jelentette, hogy a Magyar Birodalom fővárosa verseng az Osztrák–Magyar Monarchia székvárosával, Béccsel.

A nemzetiségek (szlovákok, szerbek, románok) bár követelték a területi autonómiát, nem kapták meg. Az Anyaországon belül a politikai nemzet fogalma vált domináns kategóriává, amelynek részét képezték ugyan a nemzetiségek is, de azok többsége ezt kevesellte.

Az 1878-as berlini kongresszus után a Monarchia megszállta és pacifikálta Boszniát és Hercegovinát. 1908-ban a két tartományt annektálták a Monarchiába. Az 1910. februári rendelkezésekkel a két tartomány önkormányzatot kapott, s Bosznia és Hercegovina lényegét tekintve osztrák–magyar közös tartomány (condominium) lett.

A dualizmus időszaka abból a szempontból érdekes a Kárpát-medencei államtörténet szempontjából, hogy a modernizáció, a gazdaság, az infrastruktúra kiépítésének tere egyrészt tágabb volt, mint maga a medence (Osztrák–Magyar Monarchia), másrészt a Kárpát-medence nagy részét egybefogó történelmi Magyarország részintegrációként szerepelt a modernizáció korszakában.

Az 1. világháború (1914–1918) a Monarchia Szerbiának szóló hadüzenetével kezdődött, s felszínre hozta a Monarchia minden strukturális problémáját. A Románia felett aratott 1916-os katonai győzelem után sor került a kárpáti országhatár "kiigazítására", amelynek során 3772 km² terület (42 falu 22 915 fővel) került Magyarországhoz.

A „mozgó államterület”

1918 után hosszú új korszak kezdődött a Kárpát-medence államtörténetében. Kezdetben a bizonytalanságok, majd a trianoni békeszerződés után a széttagolás vált meghatározóvá. A területi kérdések körüli tudományos és politikai viták

sohasem voltak olyan élesek, mint a két világháború között. A világháború alatt újrendeződték a medence államhatárai, hogy majd 1945 után új állami szereplőkkel gazdagodjanak.

A szétesés bizonytalansága (1918–1920)

1918 őszére minden háborús szereplő számára világossá vált, hogy a Központi Hatalmak elveszítették a háborút. A Monarchia nem tudott elszakadni Németországtól, a háborús vereség a Monarchiát rántotta a szakadékba. A Monarchia népei egymás után mondták ki szuverenitásukat, 1918 ok-

tóberében Magyarország is szuverén országgá minősítette magát. 1918. november 16-án kikiáltották „a független és önálló népköztársaságot”.

Sem a polgári demokratikus forradalom, sem pedig az 1919-es évben rövid időre hatalomra jutó proletárdiktatúra (az elfogadott vég-

leges alkotmányban Magyarországi Szocialista Szövetséges Tanácsköztársaság) nem volt képes az ország területi integritását megvédeni, bár a Tanácsköztársaság 1919 tavaszán még katonai és politikai sikereket ért a Felvidéken (létrehozta a Szlovák Tanácsköztársaságot), de végül is a túlerő, és a nagyhatalmi politika győzött. Az ország területének nagy része román megszállás alá került.

1919 augusztusában hatalomra jutott szakszervezeti kormány döntése révén az ország államformája „Magyar Népköztársaság” lett, majd az ellenforradalom győzelme után visszaállították a Magyar Királyságot, ugyanakkor maga is kimondta a Habsburg-ház trónfosztását.

Nemzetközileg legitimált struktúra, területi revíziós politika (1920–1938)

A trianoni szerződés 1920. június 4-én véglegesítette és nemzetközi jogilag garantálta a felszabdalalt történeti Magyarország új határait (4. és 5. táblázat) (CHOLNOKY J. 1920). A magyar állam és a magyar etnikum szállásterülete szétdarabolódott a szomszédos államok között, Magyarország medence-országból medencefenéki országgá vált. Az utódállamok területileg, hatalmilag részévé váltak a Kárpát-medence területének, elsődleges céljuk

a megszerzett területek megőrzése, nemzetközi (Nemzetek Szövetsége) és többoldalú garanciákkal (kis-antant) történő körbebástyázása volt.

A magyar bel- és külpolitika meghatározó céljává a területi revízió elérése vált, amely szinte teljes társadalmi támogatást élvezett az országon belül, s a határokon kívülre került, a teljes magyarság 1/3-ad részét képező kisebbségi magyarok soraiban is.

4. táblázat A magyar állam területének és közigazgatási felosztásának változásai (1900–1947)

Terület	Év	Terület (km ²)	Népesség-szám (fő)	Megyék száma	Járások száma
Magyar Birodalom (Magyarország és Horvát-Szlavónország)	1900	325 411	19 254 559	71	484
	1910	325 411	20 886 487	71	513
„Trianoni Magyarország”	1920	92 952	7 990 202	34	163
	1930	93 073	8 688 319	25	154
„Megnagyobbodott Magyarország”	1938	105 000	10 382 014	31	172
	1939	117 061	11 076 036	34	184
	1940	160 165	13 653 296	44	246
	1941	171 640	14 683 323	44	264
Magyar Köztársaság	1947	93 011	9 316 613	25	150

Forrás: HAJDÚ Z. 2005.

5. táblázat A Magyar Birodalom feldarabolása a környező államok között, a trianoni békeszerződés szerint

Ország	Terület		Népesség	
	km ²	%	fő	%
	Az 1910. évi népszámlálás szerint			
Románia	102 813	31,6	5 237 911	25,1
Szerb–Horvát–Szlovén Királyság	63 370	19,5	4 149 840	19,9
Csehszlovákia	61 646	18,9	3 516 815	16,8
Ausztria	4 020	1,2	292 631	1,4
Lengyelország	589	0,2	24 880	0,1
Fiume (1924-től Olaszország)	21	0,0	49 806	0,2
Összes elszakított	232 459	71,4	13 271 353	63,5
Magyarországnak megmaradt	92 952	28,6	7 615 134	36,5
Magyar Birodalom	325 411	100,0	20 886 487	100,0

Forrás: Az 1920. évi Népszámlálás. VI. rész. Végeredmények összefoglalása. Budapest, KSH 1929.

A korszak meghatározó történelmi jelentőségű eredménye, hogy a világháborús összeomlás a forradalmak által szétzilált országot kisállamként ugyan, de sikerült konszolidálni. Az állam működőképes maradt, a határon túli magyarságnak volt anyaszága.

A magyar külpolitika a területi revíziós cél miatt szinte kényszerpályára került, azokkal az országokkal tudott elsősorban együttműködni, amelyek megkérdőjelezték a Párizs környéki békerendszert. Magyarország így fokozatosan betagoledott a Tengelyhatalmak szövetségi rendszerébe.

A részleges újjárendezés, részbeni nagyhatalmi garanciákkal (1938–1944)

1938 márciusában Németország bekebelezte Ausztriát (Anschluss), ezzel az Órvidék (Burgenland) birtoklása révén a Kárpát-medence közvetlen, nagyhatalmi szereplőjévé vált. Ettől az időszaktól kezdve lényegileg befolyásolta a térségen belüli gazdasági, politikai, katonai változásokat.

1938–1941 között Magyarország számára minden év új területgyarapodást hozott. 1938-ban az első bécsi döntéssel a Felvidék és Kárpátalja déli, döntően magyarok által lakott része került vissza, (az új államhatár jelentős mértékben nyelvi, etnikai határ is volt), 1939-ben a honvédség önálló katonai akcióval a Kárpátalja ruszin többségű területét foglalta vissza, amelylyel az ország ismét soknemzetiségűvé vált, s a ruszin népesség területileg szinte homogén szállásterülettel rendelkezett a Kárpátokban és közvetlen előterében. 1940-ben a második bécsi döntéssel a korábbi romániai magyar szállásterület többségét magában foglaló Észak-Erdély került vissza magyar fennhatóság alá, ám ezáltal ismét jelentős nemzetiségi (főként román) tömegek kerültek az ország új határai közé.

1941-ben Jugoszlávia formális felbomlása után jelentős délvidéki területek (Bácska, Drávaköz, Muraköz, Muravidék) visszacsatolására került sor, amely ismét nagy számban hozott vissza nemzetiségi (többnyire szerb, német, horvát, szlovén) lakosságot.

A területgyarapodással minden évben változott az ország népességszáma és közigazgatási struktúrája is. Egészében véve a Kárpát-medencén belül szinte „mozgó határok” alakultak ki, a folyamatokat Németország mozgatta elsősorban.

A területváltozásoknak csak részleges nagyhatalmi garanciái voltak, az érintett utódállamok is csak fogcsikorgatva fogadták el a határok változását. Mindenki számára világos volt, hogy a világháború kimenetele fogja eldönteni a határok sorsát. A korszak egyik tragikus eleme, hogy a világpolitikai és világhatalmi szempontból kicsi és gyenge Magyarország – szövetségi elkötelezettsége okán – üzent hadat a Szovjetunióknak 1941 nyarán, majd 1941 decemberében az Egyesült Államokknak is.

A „lebegés” bizonytalanságai (1944–1947)

Magyarország 1944 októberében megpróbált kilépni a világháborús szövetségi rendszeréből (előzetes fegyverszünetet kötött a Szövetséges Hatalmakkal), de ez a kiválási kísérlet nem sikerült. Az ország ismét a vesztesek oldalán fejezte be a világháborút.

Nem csak Magyarország, de szomszédjai közül Románia, a független Horvátország és Szlovákia is a vesztesek oldalán állt valójában. A megszállt Magyarország a békeszerződés megkötéséig formálisan a Szövetséges Ellenőrző

Bizottság, lényegileg azonban szovjet ellenőrzés alá került. Az 1945-ös demokratikus választások után koalíciós kormány alakult, amely jelentős erőfeszítéseket tett az ország újjáépítése érdekében. 1946. február 1-én kikiáltották a Magyar Köztársaságot.

Az 1947. február 10-én aláírt párizsi békeszerződés végül a trianoni határokat rögzítette, azzal, hogy Pozsony „védelme” érdekében a Pozsonyi hídfő három községét Csehszlovákiához csatolta (ELEKES D. 1947).

Magyarország a megosztott Európában

1947–1991 között a Kárpát-medence állami területbeosztása befagyott, de 1947 után a szovjet megszállási zónában lejátszódó folyamatok differenciáltan alakultak (Hajdú Z. 2008). A térségben jelen voltak a „rendes szocialista országok” (Szovjetunió, Csehszlovákia, Magyarország, Románia), az 1948 nyarától önálló politikát folytató, majd később el nem kötelezett Jugoszlávia (amelynek megítélése a korszakban széles ellentétek között ingadozott), valamint a megszállt, majd 1955 után önállóvá és semlegessé váló Ausztria.

A hidegháború kezdeti időszakában a megosztottság szinte a hermetikus elzárás viszonyaihoz vezetett. Valójában két „vasfüggöny” ereszkedett le a magyar határokon, egy nyugat felé, s egy a Szovjetunió és a „testvéri szocialista országok” felé. Az utóbbi a lakosságközi kapcsolatépítések és mozgások tekintetében volt „csak” vasfüggöny, az ideológia, az anyag és a katonai erők mozgása szempontjából „nyitott határ” volt.

Az 1949-ben létrejött KGST és az 1955-ben megalakult Varsói Szerződés keretei közé Magyarország kénytelen volt beilleszkedni. Az 1956-os magyar forradalom időszakában az akkori legitim magyar kormány kilépett a Varsói Szerződésből, bejelentette az ország semlegességét, s új belpolitikai folyamatokat indított el.

A forradalom szovjet leverése után alakuló Kádár-rendszer kezdetben csak a külső támogatásra támaszkodott. Az 1960-as évek elejétől kezdve fokozatosan oldódtak a görcsök, de a nyugati kapcsolatok normalizálása csak rendkívül lassan haladt. A nyitásban jelentős szerepet játszott Magyarország relatíve kiegyensúlyozottá váló belpolitikája is.

Az 1980-as évek elejétől kezdve Magyarország gyorsuló ütemben eladósodott, amely sajátos módon kényszerűen magával hozta a nyugati nyitást, belépését a nemzetközi pénzügyi szervezetekbe, ugyanakkor a belső politikai konszolidáció 1985-től fokozatosan megszűnt.

Magyarország a kétpólusú világ összeomlása után

Az államszocialista rendszerek összeomlása alapvetően a külső versenyképtelenségükből fakadóan gyorsult fel, s átfogó belső társadalmi, gazdasági, politikai struktúraváltozásokhoz vezetett. Magyarországon 1988–1990 között játszódtott le a rendszerváltásnak nevezett folyamat. Az 1990. évi országgyűlési választások után új alkotmányos berendezkedés született a Magyar Köztársaságban, s átrendeződtek az ország külső kapcsolatai (megszűnt a KGST és a Varsói Szerződés), 1991 nyarára kivonultak a szovjet csapatok. Jugoszlávia szétválási folyamatai 1991 nyarától felgyorsultak, Horvátország, Szlovénia függetlenné vált, s függetlenségét fokozatosan ismerte el a nemzetközi közösség. A volt egyseges Jugoszlávia helyén egyszerre három új szomszédállamunk keletkezett. A Szovjetunió 1991 karácsonyán formálisan „önfeloszlátást hajtott végre”, változatlan államhatárok mellett, a független Ukrajna vált északi szomszédunkká.

1993. január 1-jén Csehszlovákia „báronyosan szétvált”, új északi szomszédunk a független Szlovákia lett. 1995-ben Ausztria az Európai Unió tagjává vált, így új integrációs nagytér jelent meg a Kárpát-medencében. Magyarország 1999-ben előbb a NATO, majd Szlovákiával és Szlovéniával együtt 2004 májusában vált az EU tagjává. Románia pedig 2007-ben lépett be az EU-ba. A NATO fokozatosan integrálta a szomszédos országok nagyobb részét, s Szlovénia, Szlovákia, Románia belépése után már Horvátország is csatlakozott a szövetséghez.

A magyarság egésze szempontjából történelmi jelentőségű az ország és a legnagyobb lélekszámú magyar kisebbséggel rendelkező szomszédos országok EU tagsága, mert ennek következtében a magyarság döntő többsége ugyanabba a gazdasági, politikai, értékközösségbe került.